

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ
NATIONAL ACADEMY SCIENCES OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

ԵՐԵՎԱՆԻ ԳԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍՔՐԱՆ
ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
YEREVAN STATE UNIVERSITY

**ՄԻջառգազնի գիտաժողով
ՀԱՅՈՑ ԻՆՂԱՍԴԱՆՈՒԹՅՈՒՆ - 100.
ՃԱՆԱԶՈՒՄԻՑ` ՀԱՏՈՒՅՈՒՄ**

ՁԵԿՈՒՑՈՒՄՆԵՐԻ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ

МЕЖДУНАРОДНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ
**ГЕНОЦИД АРМЯН - 100.
ОТ ПРИЗНАНИЯ ДО КОМПЕНСАЦИИ**

ТЕЗИСЫ ДОКЛАДОВ

INTERNATIONAL CONFERENCE
**ARMENIAN GENOCIDE - 100.
FROM RECOGNITION TO REPARATION**

ABSTRACTS

ԵՐԵՎԱՆ ԵՐԵՎԱՆ YEREVAN

2015

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ
NATIONAL ACADEMY SCIENCES OF THE REPUBLIC OF ARMENIA
ԵՐԵՎԱՆԻ ԳԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍՔՐԱՆ
ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
YEREVAN STATE UNIVERSITY

ван, 2011, с. 638-660). С точки зрения тематики исследуемые образцы относятся к жанру исторических песен. Данный жанр характеризуется разными стилистическими проявлениями, которые связаны, с одной стороны, с различными жанрами армянской крестьянской песни, а с другой – с армянской городской песней. Большинство рассмотренных нами песен стилистически близки крестьянской песне и обладают конкретными связями с лирическими и скитальческими песнями, песнями-плачами, колыбельными. Некоторые образцы по своим стилистическим особенностям относятся к жанру армянской городской песни.

GAYANE AMIRAGHYAN (ARMENIA)

CERTAIN GENRE AND STYLISTIC PECULIARITIES OF THE FOLK SONGS DEDICATED TO THE ARMENIAN GENOCIDE

The songs dedicated to the Armenian Genocide perpetrated by the Ottoman Empire in 1915-23-ies form a specific layer of the Armenian folk music. The present Article studies 22 models of folk songs recorded with notes, which were included in a separate section of the voluminous book «The Armenian Genocide: Testimonies of the eyewitness survivors» by Verzhine Svazlyan (Yerevan-2011, pp. 638-660). According to their topic, the examined models refer to the genre of historic song. The latter, in turn, is manifested in different styles, depending on different genres of the rural Armenian song on the one hand and the urban song on the other hand. The major part of the songs that we considered has stylistic affinities with the rural Armenian song and certain points of reference with lyric songs, clamors, lullabies and wanders songs. Few models have stylistic correlations with the urban Armenian song.

ԻՐԻՆԱ ԳԱՐԱՍԵՅԵՐՅԱՆ (ՀԱՅԱՍՏԱՆ)

ՀԱՅՈՑ ԵՂԵՌՆԻ ԱՐԶԱԳԱՆՔԸ ԼԵՎՈՆ ԹՈՒԹՈՒՆՋՅԱՆԻ ԱՐՎԵՍՏՈՒՄ

Զեկուցման մեջ վերլուծված են ֆրանսահայ արվեստագետ Լևոն Թուրունջյանի 1930-60-ական թթ. ընթացքում իրականացված տասնյակ սյուրռեալիստական աշխատանքներ: Եղեռնից փրկված և 1923-ից Փարիզում հաստատված հանճարեղ նկարչի արվեստը բազում ոճային փոփոխություններ ունեցավ, որոնցից առանձնանում են խորհրդանիշներով հագեցած նրա սյուրռեալիստական ոճի աշխատանքները: Դրանք հավասարազոր են սյուրռեալիստ մեծագույն նկարիչների ստեղծագործություններին և բացարձակ ինքնատիպ լինելով՝ ի ցույց է դնում Թուրունջյանի ստեղծագործության գեղագիտական և բովանդակային ողջ խորությունը: Թուրունջյանի սյուրռեալիստական կտավներում տեսնում ենք արմատների, չորացած ծառերի, պտուղների, քարե բեկորների, կախաղանի պարանների, պատուհանների, շախմատաձև սալահատակի, կտրած ձեռքերի, գլուխների պատկերում: Առաջին հայացքից չհամադրվող այդ առարկաները Թուրունջյանի արվեստում ներդաշնակորեն համադրվում են և խորը իմաստ ձեռք բերում՝ վերածվելով մի ինքնատիպ բառարանի արվեստագետի վիշտն արտահայտելու համար:

Զեկուցման մեջ վերլուծված նկարների կոմպոզիցիոն լուծումները և դետալները վկայում են նկարչի արտահայտչալեզվի ինքնատիպության մասին, պարզաբանում են սյուրռեալիստական ոճի միջոցով եղեռնից մնացած հիշատակների արտահայտման պատճառները:

Փարիզի արվեստագետների բովում ստեղծագործած, Պիկասոյի, Դավիի, Միրոյի, Մագրիտի, Ջակոմետիի և Ժամանակվա այլ մեծանուն արվեստագետներին հավասար ցուցադրված արվեստագետի սյուրռեալիստական ստեղծագործությունը մի առանձին աշխարհ է, որում միանյութվել է հիշողությունը, վիշտը, գերբնական ու իրականը: Զեկուցման մեջ ներկայացված նկարները չեն պարունակում մանկան կամ ջարդի անմիջական պատկերում, սակայն դրանք դիտելիս թվում է, թե տեսնում ենք

նկարչի հիշողության և տեսիլքի պրիզմայի միջով անցած մի տանջալից հիշատակ, ցավի հառաչ: Կարծես թե մի պատմություն ընթերցենք, որը լուր պատմում է տեղի ունեցած արհավիրքի մասին: Եղեն, որից անցել է արդեն ուղիղ մի դար, և որը, սակայն, այնքան մոտ է թվում: Հիշատակ, որ ապրում էք մեր արյան մեջ: Հիշատակ, որի փայլուն արտահայտումն է հայրենիքի կարոտով ապրած մեծատաղանդ հայորդի Լևոն Թութունջյանի վրձինը:

ИРИНА ГАРАСЕФЕРЯН (АРМЕНИЯ)

ЭХО АРМЯНСКОГО ГЕНОЦИДА В ТВОРЧЕСТВЕ ЛЕОНА ТЮТЮНДЖЯНА

В данном докладе рассмотрены десятки сюрреалистических работ 1930-60-х гг. французского художника армянского происхождения Леона Тютюнджяна. Творчество уцелевшего во время геноцида и обосновавшегося в Париже в 1923 г. художника претерпело много стиливых изменений, и все же наибольший интерес представляют его сюрреалистические работы. Композиционные решения и детали этих картин свидетельствуют о самобытности стиля автора, объясняют причины того, почему Тютюнджян предпочитает выражать свои впечатления и воспоминания о геноциде армян в сюрреалистических формах.

Представленные картины не содержат сцен смерти или убийств, однако, глядя на них, кажется, что сквозь призму памяти художника мы видим болезненное воспоминание, мучающее память автора и целого народа. Память, выражением которой стала кисть блестящего художника Леона Тютюнджяна.

IRINA GARASEFERYAN (ARMENIA)

THE ECHO OF ARMENIAN GENOCIDE IN THE ART OF LEON TUTUNDJIAN

This article analyzes surreal paintings of 1930-60's by the French artist with Armenian origins Leon Tutundjian. Surviving the Armenian genocide and settling in Paris in 1923 this painter worked in many

different styles, but the most outstanding of them are his surrealist creations. Analysis of their compositions and details show the original style of the author, explain the reasons why he transferred the memories of genocide by surrealism.

Pictures presented in the article do not contain scenes of death or murder, but looking at them it seems that through the light of vision and memory of the artist we see the painful memory of the whole nation. Memory, expressed by the brilliant brush of Leon Tutundjian.

ՆԱԻԴԱ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ (ՀԱՅԱՍՏԱՆ)

ՀԱՅՈՑ ՄԵԾ ԵՂԵՆԸ ՎԱՐԴԱՆ ԱՃԵՍՅԱՆԻ ԵՐԱՃՇՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Հայոց պատմության ամենաողբերգական էջերից է Մեծ եղենը, որը կազմակերպվել և իրագործվել է Լախոթոյ դարի սկզբին Օսմանյան կայսրության իշխանության դեկին կանգնած երիտթուրքական կուսակցության կողմից:

Այս տարի լրացավ Հայոց Ցեղասպանության 100-ամյա տարելիցը, և ոչ միայն ողջ աշխարհով մեկ սփռված հայությունը, այլև շատ երկրներ խորը ցավով նշում են մարդկության պատմության սուսկայի էջերից մեկը:

Հայ մտավորականներն ու արվեստագետները բազմիցս անդրադարձել են 1915 թվականի ապրիլյան իրադարձություններին:

Մերօրյա տաղանդաշատ կոմպոզիտոր Վարդան Ալեքսանդրի Աճեմյանը, ով ղեկավարում է Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի ստեղծագործական ամբիոնը, իր ուսանողների և առհասարակ հայ երիտասարդների համար հայրենասեր մարդու, հմուտ մանկավարժի, հիանալի և ճառագաված ստեղծագործողի, կիրթ անձնավորության վառ օրինակ է:

Փոքրուց շրջապատված լինելով տաղանդավոր արվեստագետներով (պապիկը՝ ԽՍՀՄ և ՀԽՍՀ ժողովրդական արտիստ, Սոցիալիստական աշխատանքի հերոս, Պետական մրցանակ

ների դափնեկիր, ռեժիսոր Վարդան Աճեմյանը, տատիկը՝ ԽՍՀՄ և ՀԽՍՀ ժողովրդական արտիստ, դերասանուհի Արուս Ասրյանը, հայրը՝ ՀԽՍՀ ժողովրդական արտիստ, Պետական մրցանակների դափնեկիր, կոմպոզիտոր Ալեքսանդր Աճեմյանը, մայրը՝ դաշնակահարուհի, Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի պրոֆեսոր Նաթելլա Աճեմյանը)՝ Վարդան Աճեմյանը մեծացել է ազգային հենքի վրա խարսխված համամարդկային բարձր արժեհամակարգի մթնոլորտում:

Մեկ անգամ չէ, որ Վարդան Աճեմյանն անդրադարձել է Հայոց եղեռնին, իսկ 100-ամյակի առիթը, պարզապես, չէր կարող դուրս մնալ կոմպոզիտորի ուշադրությունից: Մա ուներ իր բացատրությունը: Անձնական գրույցում կոմպոզիտորը նշում է. «Պապիկս Վանից էր, և Հայոց եղեռնի թեման ինձ միշտ հուզել է. ես մեծացել եմ այդ տրամադրության մեջ, ինձ այդպես են դաստիարակել: Պապիկս հաճախ հուզմունքով պատմում էր, թե ինչպես են մազապուրծ փախել Վանից»:

Տարիներ շարունակ կոմպոզիտորի հոգում կուտակված այս թեման ի վերջո լույս աշխարհ դուրս եկավ երաժշտության միջոցով, որը մնայուն արժեք է սերունդների համար:

Առաջին ստեղծագործությունը՝ Կոնցերտը սուպրանոյի, մեցցո-սուպրանոյի և կամերային նվագախմբի համար, լույս աշխարհ եկավ 1981 թվականին: Ուղիղ երեսուն տարի անց, 2011 թվականին ստեղծվում է «1915»-ը՝ պոեմ խառը երգչախմբի համար: Հայոց Մեծ եղեռնի 100-ամյա տարելիքը խթան հանդիսացավ Չորրորդ սիմֆոնիայի լույս աշխարհ գալու համար:

Այսպես, հայերի ցեղասպանությանը նվիրված առաջին ստեղծագործությունը Կոնցերտն էր սուպրանոյի, մեցցո-սուպրանոյի և կամերային նվագախմբի համար՝ ընդլայնված կազմով: Այն առաջին անգամ կատարվեց 1982 թվականի մայիսի 20-ին Կոմիտասի անվան Կամերային երաժշտության տանը: Կատարողներն էին Ռեբեկա Օջախյանը (սուպրանո), Մարիետա Շահվերդյանը (մեցցո-սուպրանո) և Կամերային նվագախումբը՝ դիրիժոր Յուրի Պողոսյանի ղեկավարությամբ:

Վարդան Աճեմյանի հաջորդ անդրադարձը Եղեռնի թեմային «1915» վոկալիզն է, գրված խառը երգչախմբի համար և

capella: Ինչպես կոնցերտում, այստեղ ևս կոմպոզիտորը հրաժարվում է բառերից՝ իր ասելիքը կենտրոնացնելով մարդկային ձայնի՝ վոկալիզի վրա:

«1915»-ը առաջին անգամ կատարեց «Հովեր» պետական կամերային երգչախումբը 2011 թվականին: Երգչախմբի հիմնադիր-ղեկավար, ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի դոցենտ Սոնա Հովհաննիսյանը անձնական գրույցում նշում է. «Ըստ իս, «1915»-ը հայրենիքի հանդեպ կոմպոզիտորի տածած սիրո արտահայտումն է, այն ամբողջովին, կարծես, էլեգիա լինի: Ստեղծագործությունը շատ ջերմ է, նուրբ, քնարական»:

Հայոց ցեղասպանության 100-րդ տարելիցին բազմաթիվ հայ արվեստագետներ արձագանքեցին զանազան ստեղծագործություններով: Նրանց շարքում էր նաև Վարդան Աճեմյանը, ով իր ազգանվեր գործը կատարեց՝ գրելով Չորրորդ սիմֆոնիան:

Կառուցվածքով այն տարբերվում է դասական քառամաս սիմֆոնիաներից և կազմված է երեք մասից:

Վարդան Աճեմյանը այսպես է բնորոշում իր ստեղծագործությունը. «Հայաստան աշխարհ: Ահա այն գաղափարը, որ նկատի եմ ունեցել Միմֆոնիան գրելիս: Ոչ մի լաց ու կոծ, այլ Հայաստան-Դրախտավայր, սեր մեր երկրի հանդեպ»:

Միմֆոնիայի պրեմիերան դեռ չի կայացել, սակայն նախապատրաստական աշխատանքները սկսված են և նախատեսվում է, որ այն կհնչի սույն թվականի աշնանը՝ Կաունասում, Կոնստանտին Օրբելյանի ղեկավարությամբ, այնուհետև Երևանում:

НАИРА ГРИГОРЯН (АРМЕНИЯ)

ГЕНОЦИД АРМЯН В МУЗЫКЕ ВАРДАНА АДЖЕМЯНА

Одной из трагических страниц армянской истории является Геноцид армян 1915 года в Османской Турции. В этом году исполнилось 100-летие этого кровавого события, что послужило поводом для создания многих произведений искусства, среди которых нельзя обойти вниманием произведение видного современного армянского

композитора Вардана Аджемьяна - руководителя кафедры композиции Ереванской государственной консерватории имени Комитаса.

Впервые В. Аджемьян обратился к теме Геноцида армян еще в 1981 году, написав Концерт для сопрано, меццо-сопрано и камерного оркестра.

В 2011 году появилось следующее произведение В. Аджемьяна на ту же тему под названием "1915" для смешанного хора а cappella.

Наконец, в 2015 году В. Аджемьян создал Симфонию N 4, которая явилась отражением непоколебимого духа армянского народа, любви к родине и неиссякаемой жажды жизни армян.

NAIRA GRIGORYAN (ARMENIA)

THE REFLECTION OF ARMENIAN GENOCIDE IN VARDAN ADJEMYAN'S MUSIC

One of the most tragic issues of Armenian history is Armenian genocide of 1915 in the territory of Ottoman Empire.

This year we commemorate a centennial of the great massacre, which gave birth to many works of art dedicated to those events.

Among these art works we can distinguish the compositions of one of the most prominent Armenian composers Vardan Adjemyan, head of Composers' Department of Yerevan State Conservatory after Komitas.

Before the centennial commemoration, Adjemyan not only once attended the theme of Genocide composing the concert for soprano, mezzo-soprano and chamber orchestra in 1981.

In 2011 V. Adjemyan released the composition of "1915" for Capella choir devoted to the tragic history events.

At last in 2015 Adjemyan composed the Symphony N4, which symbolizes the unbreakable spirit of Armenian nation, its patriotism and never-fading love for life.

ԱՆՆԱ ԱՍՍՏՐՅԱՆ (ՀԱՅԱՍՏԱՆ)

ԵՂԵՆՆԻՑ ՓՐԿՎԱԾ ԵՐԱԺԻՇՏԸ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ՊԵՐՊԵՐՑԱՆ (ՆՎԻՐՎՈՒՄ Է ԾՆՆՂՑԱՆ 110-ԱՍՅԱԿԻՆ)

2015թ. մայիսի 25-ին լրացավ սփյուռքահայ կոմպոզիտոր, խմբավար, մանկավարժ և երաժշտական-հասարակական գործիչ Համբարձում Պերպերյանի ծննդյան 110-ամյա հոբելյանը²³⁶: Դժվար է ասել, թե ինչպես կդասավորվեր Հ. Պերպերյանի ստեղծագործական ճակատագիրը, եթե այն դաժանաբար «չսրբագրեր» Հայոց մեծ եղեռնը:

Հազիվ տասը տարեկան էր 1905թ. Ադանայում ծնված Հ. Պերպերյանը, երբ «մի օր եկան, 72 հարազատների կոները պարաններով միմյանց կապեցին ու սվինների տակ քայլեցրին դեպի անապատ:

- Համբարձում, դու քիչ մը կողքով, ինձի կպած քալե, Համբարձում, կծկվե, գուցե գնդակը քեզի չդիպչի,- կրկնում էր մեծ եղբայրը լավահատաչ ձայնով:

- Ինչպե՞ս, մի թե պիտի գնդակահարեն»²³⁷:

Հոգևատանջ քայլերով առաջ գնացող մանչուկը չէր կարող պատկերացնել, թե ինչ է սպասում իրեն: «Հեռվում երևաց Եփրատը. ջրերը հնում էին, կոհակները զարնվում ու զարնվում... Ու զարնվեցին Եփրատի ափին անմեղ մեղավորները: Անջնչացած մարդկանց թուլացած շղթան գետին տապալվեց... Մանուկն էլ ընկավ: «Զարկվեցինք,- մտածում էր նա:- Բայց ինչո՞ւ չեմ մեռ-

²³⁶ Հ. Պերպերյանի մասին տե՛ս Համբարձում Պերպերյան, կենսագրական գիծեր, ԳԱԹ, Հ. Պերպերյանի ֆոնդ, N 21: Բրուսյան Ցիցիլիա, Սփյուռքի հայ երամիշտները, Երևան, 1968, էջ 498-509: Բրուսյան Ցիցիլիա, Սփյուռքահայ երամիշտական մշակույթը, Երևան, 1982, էջ 43-45: Բրուսյան Ցիցիլիա, Հայ երաժշտական մշակույթի աշխարհասփիտ ընձիղները, Երևան, 1996, էջ 130-131: Մուրադյան Մաթևոս, Հայ երաժշտությունը XIX դարում և XX դարակզբին, Երևան, 1970, էջ 564-565:

²³⁷ Բրուսյան Ցիցիլիա, Սփյուռքի հայ երամիշտները, էջ 498-499: